

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 351.761.3

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-176-184

Предместніков Олег Гарійович,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
predmestnikov@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8196-647X

Скребовська Світлана Вікторівна,
асистентка кафедри права
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
sskrebovska@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0793-7731

СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена аналізу ефективності системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів в Україні. У роботі розглядається законодавча база, інституційна структура та механізми дії цієї системи.

Для визначення ефективності системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів автори аналізують різні підходи, такі як: кількісний, якісний та комплексний. У кожного з них є свої переваги та недоліки і важливо враховувати їх, однак, окрім цього, потрібно зважувати на такі показники як: здоров'я населення, рівень злочинності, пов'язаної з наркотиками, кількість затриманих та засуджених за такі злочини, рівень споживання наркотиків в різних категоріях населення, рівень витрат на систему запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів.

На думку авторів, ефективним методом та стратегією боротьби з наркозалежними є комплексна робота, це і покращення системи моніторингу стану поширення наркоманії серед населення, удосконалення механізмів запобігання розповсюдження наркотичних засобів через мережу інтернет, підвищення ефективності контролю речовин, що потрапляють на територію країни, так і поширення здорового способу життя.

У статті автори аналізують ситуацію в країні за останні роки та наводять статистичні дані, що демонструють стан проблеми з наркотиками в Україні. Висвітлюють основні проблеми, з якими зіткнулася система запобігання та протидії незаконному обігу наркотиків, а також пропонують кілька перспективних напрямків розвитку системи у майбутньому, таких як: штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн для поліпшення ефективності контролю над наркотиками. Важливим напрямком дослідження є аналіз досвіду інших країн в галузі боротьби з наркоманією та вивчення можливості застосування цього досвіду в Україні.

Ключові слова: незаконний обіг наркотичних засобів, система запобігання та протидії, наркотики, статистичні дані, проблеми та виклики, шляхи вирішення проблем.

Predmestnikov O., Skrebovska S. THE SYSTEM OF PREVENTING AND COUNTERING THE ILLEGAL CIRCULATION OF NARCOTIC DRUGS IN UKRAINE: ANALYSIS OF EFFECTIVENESS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

The article is devoted to the analysis of the effectiveness of the system of preventing and countering the illegal circulation of narcotics in Ukraine. The work examines the legislative framework, institutional structure and mechanisms of action of this system.

To determine the effectiveness of the system for preventing and combating illicit drug trafficking, the authors analyze different approaches, such as: quantitative, qualitative, and comprehensive. Each of them has its own advantages and disadvantages and it is important to take them into account, however, in addition, it is necessary to consider such indicators as: population health, the level of drug-related crime, the number of people detained and convicted for such crimes, the level of drug consumption in different categories of the population, the level of spending on the system for preventing and combating illicit drug trafficking.

According to the authors, an effective method and strategy for combating drug addiction is comprehensive work, which

includes improving the system for monitoring the spread of drug addiction among the population, improving mechanisms for preventing the spread of drugs via the Internet, increasing the effectiveness of control over substances entering the country, and promoting a healthy lifestyle.

They highlight the main problems faced by the system of preventing and combating illicit drug trafficking, and also propose several promising areas of development of the system in the future, such as: artificial intelligence, machine learning, blockchain to improve the effectiveness of drug control.

An important area of research is the analysis of the experience of other countries in the fight against drug addiction and the study of the possibility of applying this experience in Ukraine.

Key words: illicit drug trafficking, prevention and counteraction system, drugs, statistical data, problems and challenges, ways to solve problems.

Постановка проблеми: Полягає в аналізі ефективності існуючої системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів в Україні, а також у визначенні проблем, з якими зіткнулася ця система. Проте, невирішені питання в цій галузі включають в себе такі аспекти, як розвиток ефективних методів виявлення та контролю за незаконним обігом наркотиків, покращення медичної допомоги наркозалежним, зменшення рівня наркоманії та злочинності, пов'язаної з наркотиками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням, що стосується запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів за період незалежності України, приділяли увагу такі вчені: О.М. Бандурка, Н.О. Гуторової, І.М. Даньшина, О.М. Джужа, Т.С. Ільїна, В.В. Коваленка, В.Я. Конопельський, В.М. Кудрявцева, С.Д. Максименко, О.М. Музика, І.В. Олійник, С.О. Павленко, О.В. Павкович С.М., Степаненко, О.М. Толмачова, Х.П. Ярмакі. Соціально-економічними проблемами наркоманії в країні займалися: С.В. Березін, О.В. Грибанова, Л.С. Горбатенко, В.І. Дмитрів, З.В. Коробкіна, К.С. Лисецький, В.А. Попов та ін., проте дослідження та розробки ефективних соціальних програм для попередження наркотичної залежності, та зменшення попиту на наркотики у наукових працях не розглядалися.

Мета статті – провести аналіз ефективності та перспектив розвитку системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів в Україні за період незалежності України. В рамках цієї мети проаналізувати різноманітні підходи до протидії наркотикам, які були використані в Україні, оцінити їх ефективність та визначити можливі перспективи для подальшого розвитку цієї системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема незаконного обігу наркотичних засобів є однією з найбільш актуальних та складних в сучасному світі. [5, 9, 23, 25]. Ця проблема має серйозні наслідки як для окремих осіб, так і для суспільства в цілому. При всій очевидній небезпеці й важливості даної проблеми сьогодні ніхто з фахівців не може назвати точні дані про рівень наркотизації населення, уявити масштаб поширення захворювань і визначити параметри, що характеризують наркоситуацію на території України.

За даними незалежних експертів кількість наркозалежних в Україні – 1,5-2 мільйона осіб, що в десятки разів перевищує різні офіційні цифри та свідчить про високий рівень поширеності цієї проблеми в країні.

Незаконний обіг наркотиків не тільки шкодить здоров'ю осіб, що їх вживають, але і спричиняє серйозні соціально-економічні та правові наслідки [24]. Зокрема, ця проблема приводить до зростання кримінальної активності, зменшення продуктивності праці та здоров'я населення, зниження рівня життя, а також збільшення витрат на лікування та соціальну підтримку наркозалежних. Таким чином, проблема незаконного обігу наркотиків є важливою проблемою для суспільства та потребує дослідження та розробки ефективних стратегій боротьби з нею.

Розглянемо основні поняття в контексті теми дослідження та з'ясуємо хто є суб'єктом запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів в Україні.

Наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори – речовини і засоби, внесені до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, дії з якими відповідно до Закону України «Про обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» підлягають спеціальному контролю з боку компетентних державних органів [7, 15].

Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори. [15, 17].

Протидія наркозлочинності – це діяльність держави і суспільства, спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію причин наркозлочинності та умов, що їй сприяють, явищ і процесів, які обумовлюють зростання окремих типів і видів незаконного обігу наркотиків, факторів, що впливають на формування наркозалежності у певних категорій осіб, вплив на умови їх життя і виховання, усунення конкретних умов, які обумовлюють участь у не законному обігу наркотиків окремих осіб, визначення форм і методів соціального контролю за обігом наркотиків з метою утримання його на мінімальному рівні, здійснення кримінально-правового та іншого правового примусу за фактами винної участі у протиправній діяльності [11].

Для ефективного запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів необхідно мати належні знання та розуміння щодо механізмів їх поширення та місця в обігу, а також ефективні методи та стратегії боротьби з цією проблемою.

Так, як Україна займає центральне місце у транзиті наркозлочинності завдяки географічному розташуванню на перехресті міжнародних транзитних маршрутів, незаконний обіг наркотичних засобів на регіональному, національному і міжнародних рівнях досягнув загрозливих масштабів [12]. Варто зазначити, що під час транзитного перевезення наркотиків певна їх частина залишається в нашій державі, отже, Україна з транзитної держави перетворюється на державу, де розповсюджуються і вживаються наркотики [5].

Система запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів складається з декількох взаємопов'язаних складових, які діють у взаємозв'язку між собою. Основні складові системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів включають:

- *Профілактичну роботу*, в якій весь комплекс заходів, спрямований на запобігання поширення наркотичних засобів серед населення. До профілактичної роботи входять такі заходи, як попередження та своєчасна інформація про наслідки вживання наркотиків, виховання здорового способу життя, проведення інформаційно-просвітницької роботи серед населення;

- *Моніторинг наркотичної ситуації*, що полягає у зборі та аналізі інформації про поширення та транспортування наркотичних засобів. Моніторинг наркотичної ситуації допомагає зрозуміти, які наркотичні засоби та якими шляхами поширюються, хто є цільовою аудиторією та які наслідки має їх вживання;

- *Законодавчу базу*, до якої входять три базових закони, ЗУ «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [16], ЗУ «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [17], «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [18], а також: Закон України «Про лікарські засоби» регламентує правовідносини, пов'язані зі створенням, реєстрацією, виробництвом, контролем якості та реалізацією лікарських засобів, права та обов'язки підприємств, установ, організацій і громадян, а також повноваження у цій сфері органів виконавчої влади і посадових осіб [19].

Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», який регулює суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності [20].

Нормативні акти, якими регламентовано питання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та порушення законодавства у сфері обігу підконтрольних речовин є: Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення, положенням яких передбачають суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушеннями законодавства України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та санкції, яких повинно бути застосовано до осіб, що їх вчинили; Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»;

- *Органи влади*, як складову систему, яка полягає в запобіганні незаконному виробництву, зберіганню, перевезенню та збуту наркотичних засобів шляхом здійснення державного контролю та регулювання обігу наркотичних засобів.

Відповідно до положень чинного законодавства України протидію незаконному обігу наркотичних засобів здійснюють; Національна поліція України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України, Державна фіскальна служба України, центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах захисту державного кордону, та інші.

Заходи, які включає в себе ця складова містить:

- Контроль за виробництвом, обігом та використанням наркотичних засобів;
- Ліцензування діяльності з обігу наркотичних засобів;
- Встановлення нормативів щодо зберігання та перевезення наркотичних засобів;
- Контроль за діяльністю фармацевтичних підприємств, які здійснюють виробництво, зберігання та реалізацію наркотичних засобів;

- Запровадження системи електронного моніторингу обігу наркотичних засобів.

Метою цієї складової є зменшення можливості незаконного виробництва, зберігання та збуту наркотичних засобів, а також забезпечення контролю та регулювання обігу цих речовин.

Для визначення ефективності системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів існують різні підходи. Розглянемо деякі з них:

1. Кількісний підхід, який передбачає вимірювання ефективності системи за допомогою показників, таких як кількість виявлених правопорушень, кількість затриманих та засуджених осіб, кількість знищених

наркотиків тощо. Цей підхід дає можливість отримати конкретні цифрові результати, але не враховує такі фактори, як ефективність профілактичної роботи, попередження вживання наркотиків, розвитку наркотичної залежності тощо;

2. Якісний підхід, який передбачає оцінку ефективності системи на основі якісних показників, таких як якість забезпечення медичної допомоги наркозалежним, розвиток профілактичної роботи, ефективність програм з лікування наркозалежності, рівень наркоманії в суспільстві тощо. Цей підхід враховує більш широкий спектр факторів, що впливають на ефективність системи, але вимагає більш складної методики оцінки;

3. Комплексний підхід, який передбачає використання якісних та кількісних показників для оцінки ефективності системи. Цей підхід дає можливість отримати комплексну оцінку роботи системи, з урахуванням різноманітних факторів, що впливають на її ефективність.

У кожного з цих підходів є свої переваги та недоліки, і важливо враховувати їх при визначенні ефективності системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів. Однак, відповідно до сучасних підходів, ефективність системи може визначатись не тільки за кількістю вилучених наркотиків, але й за декількома іншими показниками, такими як: показники здоров'я населення, зокрема кількість смертей від передозування та інших причин, пов'язаних з наркотиками; рівень злочинності, пов'язаної з наркотиками, такий як кількість злочинів, пов'язаних з наркотиками, кількість затриманих та засуджених за такі злочини; рівень споживання наркотиків в різних категоріях населення, зокрема серед молоді; рівень витрат на систему запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів.

Отже, для повноцінної оцінки ефективності системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів необхідно враховувати не лише кількісні, але й якісні показники, які свідчать про стан здоров'я населення, рівень злочинності та споживання наркотиків, а також про ефективність витрат на цю систему.

Огляд існуючих міжнародних та національних стратегій та програм є важливим етапом аналізу ефективності системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів. На міжнародному рівні існують різні стратегії та програми, що спрямовані на боротьбу з незаконним обігом наркотиків, зокрема Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року, Конвенція про психотропні речовини 1971 року, Конвенції про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року [10]. Стратегія ЄС щодо боротьби із наркотиками на 2021–2025 рр., а також План дій ООН щодо контролю над наркотиками на 2021–2025 роки [3].

Стратегія ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 рр. має науково-обґрунтований, комплексний, збалансований характер та міждисциплінарний підхід до явища наркотиків на національному, європейському та міжнародному рівнях. [3].

Стратегія структурована навколо трьох основних напрямів подолання проблеми торгівлі незаконними наркотиками, а саме:

- зменшення пропозиції наркотиків й посилення безпеки;
- зменшення попиту на наркотики включаючи профілактику, лікування та догляд за послуги;
- подолання шкоди, спричиненої вживанням наркотиків, а також в контексті (міжнародного співробітництва; дослідження нових наркотичних засобів, інновацій та форсайт; координація, управління та впровадження новітніх заходів запобігання незаконному обігу наркотиків [3].

Стратегія ЄС щодо наркотиків на 2021–2025 рр. направлена на підвищення шляхів відстежування, замороження та конфіскування доходів та інструментів, якими користуються організовані злочинні групи, які займаються незаконним обігом наркотиків, а також направлена на запобігання злочинам, пов'язаним з наркотиками, з особливим акцентом на необхідності протидії насильству, обмежити корупцію та боротися з експлуатацією вразливих груп шляхом вирішення проблеми основоположних факторів, які призводять до їх участі в незаконних ринках наркотиків [3, 25].

Національні стратегії та програми з регулювання обігу наркотиків також існують у більшості країн світу. На сьогодні, в Україні оприлюднений проект «Про схвалення Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2023 – 2025 роки». Цей проект розроблено з метою продовження розпочатих в рамках Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року заходів, спрямованих на зменшення попиту на психоактивні речовини, забезпечення протидії їх незаконному обігу, покращення стану дотримання прав людини і соціального, медичного, психологічного та економічного добробуту населення країни через популяризацію здорового способу життя та створення для цього відповідних можливостей, в тому числі для дітей, підлітків та молоді, а також покращення доступності наркотичних лікарських засобів, надання якісної медичної допомоги та соціального супроводу для осіб, які цього потребують, та програм зменшення шкоди [21, 22].

Стратегія базується на таких стратегічних пріоритетах:

- удосконалення заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, корупції пов'язаної з цим;
- підтримку економічних засад функціонування наркобізнесу;
- профілактика вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без медичних показань та підвищення поінформованості населення (запобігання зловживанню, підвищення обізнаності

про шкідливий вплив наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

- підвищення рівня публічної безпеки та спрямованості на протидію організованій наркозлочинності, використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також на активізацію виявлення каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;

- підвищення ефективності боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів;

- забезпечення доступу до необхідних профілактичних засобів та ефективних методів лікування осіб з розладами психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

- впровадження ефективних заходів зі зниження ризику та шкоди для здоров'я осіб з розладами психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

- забезпечення дотримання права на профілактику та лікування осіб з розладами психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, які перебувають у установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України, а також на обліку в органах пробації; вдосконалення нормативно-правових актів України шляхом розробки, узгодження і внесення змін, необхідних для ефективного виконання завдань, визначених Стратегією.

Аналіз існуючих стратегій та програм у світі та в Україні зокрема дозволяє визначити їхню ефективність, а також виявляти проблеми, які необхідно вирішувати у системі запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів. Статистичний аналіз даних щодо незаконного обігу наркотиків та їх контролю є важливою складовою дослідження ефективності системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів. Національна статистика та звіти дозволяють отримати інформацію про тенденції з обігу наркотиків, їх поширення та контроль.

Так, згідно даних Міністерства внутрішніх справ України, за 2021 рік на території країни виявлено понад 25 тисяч злочинів, пов'язаних з наркотиками. Більше половини з них стосувалися збуту, перевезення та зберігання наркотичних засобів. При цьому, найбільш поширеними наркотиками є метамфетамін, марихуана та кокаїн. Також, за даними МВС України кількість наркозалежних, що офіційно перебувають на обліку, перевищила 150 тисяч людей. Однак, за альтернативними звітами неурядових організацій, у нашій державі їх понад 1 мільйон. Кожної доби від наркотиків або залежності помирають близько 20 осіб. Серед жителів України нараховується близько 300 тис. ін'єкційних наркоманів з тенденцією до збільшення їх кількості до 10 % кожного року [13].

Наскільки ефективним є контроль над наркотиками, можна оцінити за кількістю вилучених наркотиків, затриманих злочинців, а також за рівнем попиту на наркотики в суспільстві в цілому. За даними Всесвітнього звіту про наркотики за 2024 рік зазначено, що в Україні за період 2022 року було вилучено з обігу: 1,7 кг екстазі, 43,8 кг амфетаміну, 1,4 кг метамфетаміну та 7777,9 кг опіатів. У порівнянні, за 2021 рік було вилучено: 4,13 кг екстазі, 169,39 кг амфетаміну, 10,32 кг метамфетаміну та 8123,45 кг опіатів [2].

Державне бюро розслідувань у 2023 році розслідувало 728 кримінальних проваджень за фактами незаконного обігу наркотиків. Вилучено було 179 кг наркотичних засобів та психотропних речовин, серед яких були опій, героїн, кокаїн, метадон, трамадол, макова соломка, PVP та інші речовини. Зокрема майже 2,5 кг кокаїну, 1,9 кг метадону, 6 кг – PVP-речовин, майже 30 кг амфетаміну та понад 126 кг мефедрону, 30,4 кг сильнодіючих лікарських засобів, 33,5 кг та 9,3 літрів прекурсорів [6].

Оцінка ефективності запроваджених заходів та програм показала, що багато з них є досить ефективними. Наприклад, програма попередження наркоманії серед молоді дала дуже хороші результати, покращила рівень освіти про небезпеку вживання наркотиків та зменшила кількість наркозалежних серед молоді.

Також було виявлено, що співпраця з міжнародними організаціями з боротьби з наркоманією є дуже важливою, оскільки це дозволяє отримувати доступ до нових технологій та методів боротьби з наркотиками, а також ділитися досвідом з іншими країнами.

Зокрема, за даними Управління з наркотиків та злочинності Організації Об'єднаних Націй, Сполучені Штати Америки досягли найбільших успіхів у протидії незаконному обігу наркотиків. Протягом останнього десятиліття кількість наркоспоживачів в США зменшилася вдвічі. Заслуговує на увагу той факт, що в країні була виявлена дійсно загальнонаціональна воля в боротьбі з наркотиками, що включає спільні зусилля урядових та неурядових структур. Основними аспектами цієї ініціативи є розробка довгострокових стратегій, активне міжнародне співробітництво для запобігання поширенню наркотиків на територію США та залучення найбільш впливових політичних і громадських діячів до антинаркотичної кампанії [14].

Досвід США щодо запобігання наркотичній злочинності охоплює широкий спектр стратегій та заходів, які включають в себе законодавчі, освітні, реабілітаційні та інші ініціативи. Представимо деякі ключові аспекти цього досвіду:

- Законодавчі заходи, у деяких штатах впроваджують зміни до законодавства, що стосується наркотиків, зокрема щодо зменшення обтяжливих покарань за незначні наркотичні злочини. Окремі штати легалізували медичне та рекреаційне вживання коноплі для зменшення негативних наслідків незаконного

обігу;

- У превентивних заходах проводяться національні та регіональні кампанії для підвищення обізнаності про небезпеку наркотичних речовин та їх вплив на здоров'я;

- У лікувальних та реабілітаційних застосовуються моделі лікування замість покарання для осіб із проблемами наркотичної залежності. Надання послуг та програм для осіб, які зазнали впливу наркотичних засобів, для полегшення їхнього повернення до суспільства;

- У поліцейських стратегіях, які включають співпрацю з громадою, запроваджено також превентивні патрулювання і контроль над вуличними торговцями для зменшення обігу наркотиків [1].

З іншого боку, було виявлено, що деякі програми та заходи не є ефективними і можуть бути виправлені або переглянуті. Наприклад, боротьба з наркотиками шляхом примусового лікування не завжди дає бажаний результат та може призводити до порушення прав людини.

Тому потрібно здійснювати постійний моніторинг та оцінку ефективності запроваджених заходів та програм.

Деякі з викликів, що стоять перед системою запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів, включають:

- нові підходи до виробництва та транспортування наркотиків: злочинці створюють нові методи виробництва наркотиків та їх транспортування, що ускладнює виявлення та контроль над ними;

- збільшення використання Інтернету для торгівлі наркотиками: з поширенням Інтернету з'явилась нова можливість здійснювати торгівлю наркотиками в Інтернеті, що створює нові виклики для контролю над наркотиками [4].

- зміна природи попиту на наркотики: попит на наркотики змінюється, і злочинці шукають нові способи задоволення цього попиту, наприклад, шляхом виробництва та продажу нових видів наркотиків;

- системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів не є достатньо розвиненими в деяких країнах, що зменшує їх ефективність.

Незважаючи на ці виклики, є кілька перспектив розвитку системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів:

1. Використання новітніх технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання та блокчейн, для поліпшення ефективності контролю над наркотиками. Наприклад, штучний інтелект може використовуватись для аналізу даних та виявлення тенденцій щодо незаконного обігу наркотиків, машинне навчання може допомогти у виявленні нових та еволюційних форм незаконного обігу наркотиків, а блокчейн може забезпечити безпеку та надійність обміну інформацією між різними органами державного управління та іншими зацікавленими сторонами;

2. Збільшення кількості програм попередження, які були б спрямовані на зменшення ризику вживання наркотиків та підвищення обізнаності про їх небезпечність. Такі програми можуть включати інформаційні кампанії, тренінги та розгортання допоміжних сервісів;

3. Збільшення співпраці між органами державного управління, які співпрацювали між собою та використовували загальні стандарти та протоколи. Тому важливо збільшити співпрацю між поліцією, службою безпеки України, митницею, органами соціального захисту та іншими зацікавленими сторонами;

4. Створення глобальних стратегій та програм про запобігання та протидію незаконному обігу наркотиків на національному рівні. Однак, для ефективної боротьби з цією проблемою потрібні глобальні стратегії та програми, а також координацію дій між країнами та міжнародними організаціями.

За досвідом багатьох країн, ефективність системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів можна покращити шляхом:

- Збільшення обсягу фінансування для забезпечення належного функціонування правоохоронних органів та розвитку програм з профілактики вживання наркотиків;

- Вдосконалення міжнародної співпраці, зокрема, підвищення обміну інформацією між країнами щодо трансграничного руху наркотиків та залучення міжнародних організацій до спільної боротьби з незаконним обігом наркотиків;

- Розроблення та впровадження інноваційних технологій, таких як штучний інтелект та аналіз даних, для покращення ефективності роботи правоохоронних органів та зменшення ризику проникнення наркотиків на територію країни;

- Підвищення якості освіти та інформування населення про наслідки вживання наркотиків, зокрема, за допомогою медіа-кампаній та інших форм комунікації;

- Запровадження механізмів моніторингу та оцінювання ефективності програм з профілактики вживання наркотиків та боротьби з незаконним обігом наркотиків, зокрема, за допомогою індикаторів та показників.

Ці заходи можуть допомогти покращити ефективність системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів та забезпечити більш ефективну боротьбу з цією проблемою.

Висновки. Отже, підсумовуючи розгляд системи запобігання та протидії незаконному обігу наркотиків в Україні приходимо до висновку, що стан протидії потребує серйозних поліпшень. Враховуючи це, можна сказати, що підходи до протидії наркотикам, які були використані в Україні, дійсно були ефективними, проте вони не забезпечили стійкого зниження його обігу. Ми рекомендуємо побудувати

систему запобігання та протидії незаконному обігу наркотиків на основі комплексного підходу, який включає в себе покращення системи моніторингу стану поширення наркоманії серед населення, удосконалення механізмів запобігання розповсюдження наркотичних засобів через мережу інтернет, підвищення ефективності контролю речовин, що потрапляють на територію нашої держави законним шляхом, а також зміцнення правової бази, розвиток інфраструктури, підготовка висококваліфікованих фахівців та налагодження міжнародних зв'язків.

Також важливими є умови реабілітації осіб, які вирішили повернутися до здорового способу життя.

Щодо напрямків подальших досліджень, ми рекомендуємо досліджувати ефективність та можливості впровадження нових технологій, наприклад, використання штучного інтелекту, для більш ефективного контролю над обігом наркотиків. Також значним напрямком дослідження є аналіз досвіду інших країн в галузі боротьби з наркоманією та вивчення можливості застосування цього досвіду в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. World Drug Report 2024. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2024.html>
2. United Nations. Statistical Annex. Seizures of illicit drugs. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr2024-annex.html>
3. EU Drugs Strategy 2021-2025 / Brussels, 18 December 2020. Вилучено з URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14178-2020-INIT/en/pdf>.
4. Брисковська О.М., Грига М.А. Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 61–68.
5. Брисковська О.М., Мотиль В.І. Актуальні питання виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів під час нелегального транспортування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №2. С. 330-333.
6. Державне бюро розслідування. URL: <https://dbr.gov.ua/>
7. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71247>
8. Закон України. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 10, ст. 60. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Калужний О. М. Міжнародний досвід запобігання та протидії незаконному посіву і вирощуванню наркотиковмісних рослин. *Південноукраїнський правничий часопис*. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення. 2023. №4 С.18-24.
10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: Міжнародний документ від 20.12.1988 р. (ратифікована Україною 25.04.1991 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
11. Корнякова Т.В., Кондратьєва А.Г. Наркоманія: витоки, аспекти розвитку та протидії, стан сьогодення. *Науковий вісник приватного та публічного права*. 2022. № 6. С. 193–197.
12. Никифорчук Д. Й. Транзит наркотиків територією України як передумова поширення наркобізнесу в Європі. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (111). С. 41–48
13. Леган І. М. Міжнародне співробітництво та кримінологічні засади запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №1. С.402–405.
14. Погорецький М.А., Черниш Р.Ф. Міжнародно-правовий досвід у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків. *Право і суспільство*. № 6. 2012. С. 192-196.
15. Постанова. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів від 6 травня 2000 р. № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#n11>
16. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 10. Ст. 60.
17. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 10. Ст. 62.
18. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»: Закон України від 15.02.1995 р. № 64/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 10. Ст. 64.
19. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 22. Ст. 86.
20. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : ЗУ від 02.03.2015 р. № 222-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 23. Ст. 158.

21. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серп. 2013 р. № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text>

22. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року»: Громадське обговорення (архів) від 18 травня 2021 р. URL: <https://cutt.ly/SU2qwXR>

23. Предместніков О. Г., Павкович С. М. Генеза розвитку міжнародного законодавства щодо забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 7. Ч.2. С.122-133.

24. Рудавка С.І. Соціально-економічні проблеми наркоманії в Україні та її вплив на здоров'я людини. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2018, Т. 22, №4. С. 752-759.

25. Шевчук О.М., Матат Ю.І. Організаційно-правові засади протидії наркозлочинності: міжнародний аспект. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2024. Випуск 84: частина 3. С. 228-235.

REFERENCES:

1. World Drug Report 2024. Retrieved from: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drugreport-2024.html> [in English].

2. Seizures of illicit drugs. (2024). Statistical Annex. United Nations. Retrieved from: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr2024-annex.html> [in English].

3. EU Drugs Strategy 2021-2025. (2020). Retrieved from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14178-2020-INIT/en/pdf> [in English].

4. Bryskovska, O.M., Hryha, M.A. (2020). Aktualni problemy protydyi nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv z vykorystanniam merezhi Internet. [Current problems of combating illicit drug trafficking using the Internet]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. №2. 61–68. [in Ukrainian].

5. Bryskovska, O.M., Motyl, V.I. (2024). Aktualni pytannia vyivlennia narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv ta prekursoriv pid chas nelegalnoho transportuvannia. [Current issues of detecting narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors during illegal transportation]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. №2. 330-333. [in Ukrainian].

6. Derzhavne biuro rozsliduvannia. [State Bureau of Investigation]. Retrieved from: <https://dbr.gov.ua/> [in Ukrainian].

7. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. [Encyclopedia of Modern Ukraine]. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-71247> [in Ukrainian].

8. Pro narkotychni zasoby, psykhotropni rehovyny i prekursory. (1995). [On narcotic drugs, psychotropic substances and precursors]. *Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy №10*. 60. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

9. Kaliuzhnyi, O.M. (2023). Mizhnarodnyi dosvid zapobihannia ta protydyi nezakonnomu posivu i vyroshchuvanniu narkotykovmisnykh roslyn. [International experience in preventing and combating the illegal cultivation and cultivation of drug-containing plants]. *Pivdenoukrainskyi pravnychyi chasopys*. №4. 18-24. [in Ukrainian].

10. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro borotbu proty nezakonnoho obihu narkotychnykh zasobiv i psykhotropnykh rehovyn. (1988, December 20). [United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096 [in Ukrainian].

11. Korniakova, T.V., Kondratieva, A.H. (2022). Narkomaniiia: vytoky, aspekty rozvytku ta protydyi, stan sohodennia. [Drug addiction: origins, aspects of development and countermeasures, current state]. *Naukovyi visnyk pryvatnoho ta publichnoho prava*. №6. 193–197. [in Ukrainian].

12. Nykyforchuk, D.I. (2019). Tranzyt narkotyktiv terytoriiieiu Ukrainy yak peredumova poshyrennia narkobiznesu v Yevropi. [Drug transit through the territory of Ukraine as a prerequisite for the spread of drug trafficking in Europe]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2(111). 41–48. [in Ukrainian].

13. Lehan, I.M. (2021). Mizhnarodne spivrobotnytstvo ta kryminolohichni zasady zapobihannia ta protydyi nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv i psykhotropnykh rehovyn. [International cooperation and criminological principles of preventing and combating illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. №1. 402–405. [in Ukrainian].

14. Pohoretskyi, M.A., Chernysh, R.F. (2012). Mizhnarodno-pravovyi dosvid u sferi borotby z nezakonnym obihom narkotyktiv. [International legal experience in the field of combating illicit drug trafficking]. *Pravo i suspilstvo*. № 6. 192-196. [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia pereliku narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv. (2000, May 6). [On approval of the list of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy №770*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#n11> [in Ukrainian].

16. Pro narkotychni zasoby, psykhotropni rehovyny i prekursory. (1995, February 15). [On narcotic drugs, psychotropic substances and precursors]. *Zakon Ukrainy № 60/95-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. №10*.

60. [in Ukrainian].

17. Pro zakhody protydii nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv ta zlozhyvanniu nymy. (1995, February 15). [On measures to combat illicit trafficking in and abuse of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors]. *Zakon Ukrainy № 62/95-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. №10. 62.* [in Ukrainian].

18. Pro vnesennia zmin i dopovnen do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy «Pro obih v Ukraini narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv i prekursoriv» ta Zakonu Ukrainy «Pro zakhody protydii nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv ta zlozhyvanniu nymy». (1995, February 15). [On amendments and additions to certain legislative acts of Ukraine in connection with the adoption of the Law of Ukraine “On the circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors in Ukraine” and the Law of Ukraine “On measures to combat the illicit circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors and their abuse”]. *Zakon Ukrainy №64/95-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. №10. 64.* [in Ukrainian].

19. Pro likarski zasoby. (1996, April 4). [On medicines]. *Zakon Ukrainy № 123/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. №22. 86.* [in Ukrainian].

20. Pro litsenzuvannia pevnykh vydiv hospodarskoi diialnosti. (2015, March 2). [On licensing certain types of economic activities]. *Zakon Ukrainy №222-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. №23. 158.* [in Ukrainian].

21. Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi polityky shchodo narkotyktiv na period do 2020 roku. (2013, August 28). [On the approval of the State Drug Policy Strategy for the period until 2020]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy №735-r. Retrieved from:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

22. Proiekt rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi polityky shchodo narkotyktiv na period do 2030 roku». (2021, May 18). [Draft resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Strategy of State Drug Policy for the period until 2030"]. Retrieved from: <https://cutt.ly/SU2qwXR> [in Ukrainian].

23. Predmestnikov, O.H., Pavkovych, S.M. (2018). Heneza rozvytku mizhnarodnoho zakonodavstva shchodo zabezpechennia protydii nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv. [The genesis of the development of international legislation to combat illicit drug trafficking]. *Yurydychnyi biuletten. Vypusk 7. Ch.2. 122-133.* [in Ukrainian].

24. Rudavka, S.I. (2018). Sotsialno-ekonomichni problemy narkomanii v Ukraini ta yii vplyv na zdorovia liudyny. [Socio-economic problems of drug addiction in Ukraine and its impact on human health]. *Visnyk Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu. T.22, №4. 752-759.* [in Ukrainian].

25. Shevchuk, O.M., Matat, Yu.I. (2024). Orhanizatsiino-pravovi zasady protydii narkozlochynnosti: mizhnarodnyi aspekt. [Organizational and legal principles of combating drug crime: international aspect]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii Pravo. Vypusk 84: chastyna 3. 228-235.* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.11.2024

УДК 343.973

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-184-189

Кричун Юрій Анатолійович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, адвокат

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

uriykrichun@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9441-3003

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОНОВИХ ЯВИЩ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття присвячена кримінологічній характеристиці фонових явищ у місцях позбавлення волі. Розглянуто поняття та різновиди фонових явищ злочинності. Охарактеризовано фонові явища, які становлять найбільшу загрозу дестабілізації обстановки в умовах позбавлення волі: алкоголізм, наркоманія, чифіризм, токсикоманія, психологічні вади засуджених осіб, їх агресивні та ауто агресивні дії, прояви кримінальної субкультури.

Акцентовано особливу увагу на проблемі вживання наркотиків у місцях позбавлення волі та визначено деякі її аспекти, до яких віднесено: передачу наркотиків у місця позбавлення волі, залежність та відмова від наркотиків, зростання випадків насильства та конфліктів та погіршення стану здоров'я. Запропоновано шляхи запобігання потрапляння наркотиків у місця позбавлення волі.

Зазначено про таке фонове явище у місцях позбавлення волі як чифіризм та звернуто увагу на складність у його